Torenvalken met kleurringen in Zeeuws-Vlaanderen

Oproep

Sinds oktober 2019 worden in Zeeuws-Vlaanderen door mij gevangen Torenvalken voorzien van een gele kleurring met daarop een letter en een cijfer en onder de gele ring een smal ringetje van een andere kleur. Tot heden heb ik daarvoor rood en blauw gebruikt, andere kleuren liggen in het verschiet. Bij deze de oproep om op zoek te gaan naar gekleurringde Torenvalken en deze te melden. Het best gaat dat aan de hand van foto's. Bij zittende valken zit de ring nogal eens in de veren, maar bij een opvliegende valk is deze op een foto vaak in zijn geheel te zien. Dit geldt ook voor vogels die op een dun wankel takje zitten of bij harde wind moeite hebben om het evenwicht te bewaren. Zie foto's 1, 2 en 3.

Stuur je waarneming inclusief foto naar castelijns@zeelandnet.nl. Dan krijg je te horen waar en wanneer de vogel is geringd. Bovendien lever je een waardevolle bijdrage aan het onderzoek. Het onderzoek is vooral gericht op overleving. Iedere nieuwe melding doet er daarom toe.



Foto 1.Vrouw Torenvalk geel G6 rood geringd als nestjong op 24 juni 2019 bij Beveren in België en voorzien van een kleuring op 10 januari 2020 bij Hengstdijk. De vogel werd teruggevangen op 21 november 2021 bij Walsoorden op 3,3 km van de eerdere locatie (die van 10 januari 2020) en op 3 februari 2023 gefotografeerd tijdens harde wind bij Walsoorden op nagenoeg dezelfde locatie als de tweede vangst. Foto Marian Sponselee.



Foto 2. Man Torenvalk geel R8 blauw geringd als nestjong op 1 juni 2014 bij Axel. De vogel is van een kleurring voorzien op 21 december 2022 bij Koewacht op 2,9 km van de ringplaats. De foto is van 2 januari 2023. De valk werd ook gefotografeerd op 20 januari en 9 en 28 februari 2023. Herhalingen daar gaat het om! Foto Dennie Vercruijsse.



Foto 3.Vrouw Torenvalk geel D8 rood geringd door Jimmy Pijcke als nestjong bij Sluis op 15 juni 2019 en van een kleurring voorzien op 10 december 2019 bij Oostburg op 4,3 km van de geboorteplaats. Op 2 januari 2020 is de vogel op nagenoeg dezelfde locatie gefotografeerd zittend en in vlucht. Foto Johnny du Burck.

Waarom het onderzoek?

Het gaat niet goed met de Torenvalk in Zeeland. Sinds de eeuwwisseling is de populatie met meer dan 20% afgenomen. Voor 2018 wordt het aantal broedparen in Zeeuws-Vlaanderen geschat op 150-210; 60-95 in West, circa 25 in het Midden en 65-90 in Oost (Castelijns 2022, gegevens Henk Castelijns). Om er achter te komen hoe de populatie is opgebouwd en wat de conditie van de overwinteraars is, ben ik met hulp van anderen gestart met een RAS-project.

RAS, hoe en waarom?

RAS is de afkorting voor *Retrapping Adults for Survival*. "Het is een ringproject van het Vogeltrekstation dat zich richt op het meten van de overleving van Nederlandse broedvogels", zo staat in de handleiding (van Hoogen et al. 2013). In diezelfde handleiding wordt het doel als volgt omschreven: "Betrouwbare gegevens over de jaarlijkse overleving van vogelsoorten kunnen helpen bij de zoektocht naar de oorzaken van aantalsveranderingen. De achteruitgang van vogelsoorten in landbouwgebieden wordt misschien wel veroorzaakt door verminderde overlevingskansen gedurende de winterperiode, maar gegevens van de meeste soorten ontbreken nog om de oorzaken van de achteruitgang van de soort vast te kunnen stellen." De voorwaarden voor deelname aan het project zijn "De gekozen vogelsoort moet tot op zekere hoogte plaatstrouw zijn aan zijn broedterrein en jaarlijks terugkeren. De ringer moet in het studieterrein jaarlijks een minimum van 40 broedparen (liefst 50-100) kunnen vangen, en vervolgens terugvangen of aflezen, over een periode van minimaal vijf jaar om voldoende data te verzamelen waarmee betrouwbare overlevings-analyses kunnen worden gedaan. Het wordt aanbevolen om elk jaar ongeveer dezelfde ringinspanning te verrichten"

Het project sluit perfect aan bij het monitoringsprogramma naar het broedsucces van Torenvalken dat sinds 1995 in Zeeuws-Vlaanderen loopt. Hierbij worden de laatste jaren zo'n 200-300 jongen geringd die afkomstig zijn uit 50-70 nesten. De nestjongen worden voorzien van een metalen (aluminium) ring.

Methode

Op een paar probeersels na hebben we sinds de winter van 2015/16 jaarlijks gevangen tussen 24 september en 4 maart, gemakshalve wordt de vangstperiode verderop aangeduid met 'winterhalfjaar'. Meestal maken we dagen van circa zeven uur. Vangsten afbreken omdat het die dag niet naar wens gaat, doen we zelden. We kiezen dagen uit met weinig wind en bij voorkeur geen regen. Torenvalken geven op zulke dagen de voorkeur aan standjacht boven bidden[1]. Ze zijn daardoor wat makkelijker te vangen.

We vangen met zogenaamde bal-chatri's. Dat zijn - in ons geval dubbelwandige - gazen kooien met aan de buitenzijde strikken en in de binnenkooi een of twee Bosmuizen als lokker (foto 4). We zetten de bal-chatri uit de auto in de buurt van een - bij voorkeur - zittende Torenvalk. Vanop afstand houden we alles scherp in de gaten. Zodra de Torenvalk op de bal-chatri landt en de muis probeert te pakken, raakt deze meestal met de poten vast in een van de ruim 80 strikken. Vastzittende vogels worden meteen opgehaald om te worden geringd, gewogen en gemeten. Ook worden het geslacht, de leeftijd en het

[1] Bij standjacht speuren Torenvalken vanaf een uitkijkpost naar prooien.

ruistadium bepaald en worden van elke vogel met een mobieltje vijf foto's gemaakt; één van iedere vleugel, één van de staart, één van de rug en één van de voorzijde. Met behulp van de foto's kunnen we achteraf het geslacht, de leeftijd, het ruistadium, de ringlocatie, het tijdstip en de datum controleren. Alle handelingen tezamen vergen meestal vijf, hooguit tien minuten.

Elke vogel krijgt links een metalen en sinds het seizoen 2019/20 rechts een kleurring. Vogels die al een metalen ring dragen, krijgen er een kleurring bij. Mocht de metalen ring rechts zitten dan wordt deze verplaatst.

In het veld worden de resultaten van de vangsten bijgehouden op een formulier en thuis overgebracht in een databestand. Dat geldt ook voor de tijdsbesteding, de afgelegde afstand en eventuele bijzonderheden.



Foto 4. Tonny de Caluwé bij een bal-chatri met twee gevangen Torenvalken. Een bal-chatri is een dubbelwandige kooi met daarin een Bosmuizen als lokker. Twee valken op één bal-chatri komt maar sporadisch voor. Philippine 7 oktober 2021. Foto Henk Castelijns.

Verfijning werkwijze

We zijn op 8 januari 2016 met vangen gestart. De eerste twee seizoenen hebben we ons de methode eigen gemaakt. We hebben toen 55 vogels gevangen en ontdekten al snel dat adulte mannen zich minder makkelijk laten vangen dan adulte vrouwen en jonge vogels [2]. Daarom zijn we vanaf het seizoen 2017/18 ook alle niet-gevangen Torenvalken gaan bijhouden. We maken daarbij onderscheid tussen 'gezien' (valk waargenomen maar geen vangpoging gedaan), 'weigering' (valk toont belangstelling voor de bal-chatri maar zet niet door), 'niet gestrikt' (valk heeft op de bal-chatri gezeten maar zat niet vast) en 'verstoord'

[2] Hiermee worden in deze bijdrage vogels bedoeld die minder dan één jaar oud zijn. Ze dragen het eerste winterkleed, te herkennen aan een mix van oude en nieuwe lichaamsveren (zie foto 6).

(valk is tijdens de vangpoging verstoord door een voorbijganger, door een te gretige ringer of een dier). We letten daarbij altijd op geslacht en leeftijd. Voor wat betreft adulte mannen is dat geen probleem, maar het onderscheid tussen adulte vrouwen en vogels in hun eerste winterkleed is in het veld lastig (foto 6). Als het onderscheid niet lukt, klasseren we zo'n vogel als 'vrouwkleed' en als dat zelfs niet gaat, noteren we 'onbekend'.

Op vangdagen houden we de gevangen en niet-gevangen vogels bij in ObsMapp. Thuis worden de waarnemingen geüpload naar waarneming.nl en vervolgens geïmporteerd in eerder genoemde databestand, waar ze gekoppeld worden aan de vangsten.

Om vast te kunnen stellen of door ons eerder met een bal-chatri gevangen vogels vaker weigeren dan nog niet-gevangen vogels en om het aantal terugmeldingen te verhogen, gebruiken we vanaf het seizoen 2019/20 kleurringen (foto 5).



Foto 5. Adulte vrouw geel D9 blauw vliegt naar de bal-chatri maar 'weigert'. Deze vrouw is op 9 december 2021 op een bal-chatri gevangen en toen voorzien van een kleurring. IJzendijke 13 februari 2023. Foto Dennie Vercruijsse.

Enkele resultaten

Voor de overlevings-analyse roepen we de hulp van derden in, zoiets is namelijk nog niet zo makkelijk. Voor een betrouwbaar resultaat is een groot aantal (her)vangsten nodig. We hebben ons voorgenomen om minimaal 1.000 vogels te vangen. Zover zijn we voorlopig nog niet. Toch staan we alvast even stil bij wat resultaten.

Aantallen. In totaal hebben we 655 vogels gevangen waarvan 600 vanaf het seizoen 2017/18, het moment waarop we ook de niet-gevangen vogels zijn gaan bijhouden. Vanaf toen hebben we gedurende 727 vanguren gemiddeld 3,01 Torenvalken per uur gezien. Daarvan hebben we 0,83 valken per uur gevangen en weigerden 0,48 valken per uur (tabel 1). Veel Torenvalken waarnemen op een dag staat niet garant voor veel vangsten, zie

het seizoen 2019/20. In dat seizoen zagen we gemiddeld 3,78 valken per uur, terwijl we er maar 0,61 per uur vingen. Dit is lager dan in enig ander seizoen. Het aantal weigeringen was met 0,56 per uur hoger dan gemiddeld. We nemen aan dit komt door een op dat moment gunstige voedselsituatie waardoor de valken minder gretig zijn. In het geval van Torenvalken gaat het om de Veldmuizenstand. Aanwijzingen voor een gunstige stand zijn het bovengemiddeld broedsucces van in 2019 en 2020 en het naar verhouding groot aandeel (Veld)muizen dat in die jaren in en bij de nesten als prooi werd aangetroffen (Castelijns 2022a).

Tabel 1.Totaal aantal vanguren en het aantal gevangen, niet gestrikte, verstoorde, weigerende en waarnemingen zonder vangpoging bij de Torenvalk in het winterhalfjaar in de periode 2017/18-2022/23.

Seizoen	Vanguren	Gevangen		Niet gestrikt		Verstoord		Weigering		Geen vangpoging		Totaal	
		N	N/uur	N	N/uur	N	N/uur	N	N/uur	N	N/uur	N	N/uur
2017/18	104	75	0,72	1	0,01	3	0,03	37	0,36	143	1,37	259	2,49
2018/19	135	88	0,65	4	0,03	0	0,00	64	0,48	170	1,26	326	2,42
2019/20	120	73	0,61	7	0,06	7	0,06	67	0,56	299	2,50	453	3,78
2020/21	141	123	0,87	14	0,10	6	0,04	57	0,40	276	1,95	476	3,37
2021/22	128	136	1,06	10	0,08	5	0,04	52	0,41	128	1,00	331	2,58
2022/23	99	105	1,06	6	0,06	3	0,03	71	0,72	161	1,63	346	3,51
Totaal	**727**	**600**	**0,83**	**42**	**0,06**	**24**	**0,03**	**348**	**0,48**	**1177**	**1,62**	**2191**	**3,01**

Selectieve vangsten. Vanaf het seizoen 2017/18 noteerden we 348 weigeringen, het ging om 123 adulte mannen, 213 vogels in vrouwkleed en twaalf ‘onbekenden’. Onder de weigeraars was 37% adulte man. In dezelfde periode vingen we 600 Torenvalken waarvan 19% adulte man. We vangen dus selectief. Iets om bij de overlevings-analyse rekening mee te houden.

Meldingen. We hebben 216 ringdragende valken gevangen, 58 daarvan waren door ons in het winterhalfjaar geringd. De rest was zonder uitzondering geringd als nestjong, meestal in Zeeuws-Vlaanderen. Acht valken waren afkomstig van elders in Nederland (grootste afstand Tubbergen op 241 km) en 23 valken uit België (grootste afstand Kortrijk op 82 km).

Tot en met februari 2023 is bij 30 verschillende vogels in totaal 41 keer een kleurring afgelezen, op één na alle binnen Zeeuws- Vlaanderen.

Van de door ons in het winterhalfjaar gevangen vogels, zijn er tot heden maar drie buiten Zeeuws-Vlaanderen gemeld;

- van een bij Westdorpe gevangen valk werd enkele maanden later de kleurring afgelezen in een nestkast bij Assenede (B) op 3,5 km van de ringplaats;
- een bij Sas van Gent gevangen jonge valk werd anderhalf jaar later op 29 mei gevangen en gelost bij Brugge op 41 km van de ringplaats, gezien het tijdstip van het jaar broedend;
- een jonge door ons bij Ossenisse geringde valk is ruim een half jaar later bij Bergen op Zoom dood gevonden, op 22 km van de ringplaats.

Gewicht, leeftijd en geslacht. Bij alle 655 gevangen valken is het gelukt - in het begin met hulp van iemand anders - om deze op geslacht en leeftijd te brengen en op twee na weten we van alle vogels het gewicht (tabel 2). Vrouwen zijn gemiddeld het zwaarst en adulten

valken wegen gemiddeld meer dan valken in hun eerste winter. Bij roofvogels is het normaal dat vrouwen meer wegen dan mannen. En in het algemeen geldt dat jonge (roof)vogels minder wegen dan adulten.

Tabel 2. Gewichten van in Zeeuws-Vlaanderen in het winterhalfjaar gevangen Torenvalken naar geslacht en leeftijd. Het betreft vangsten uit de periode 2016-2023.

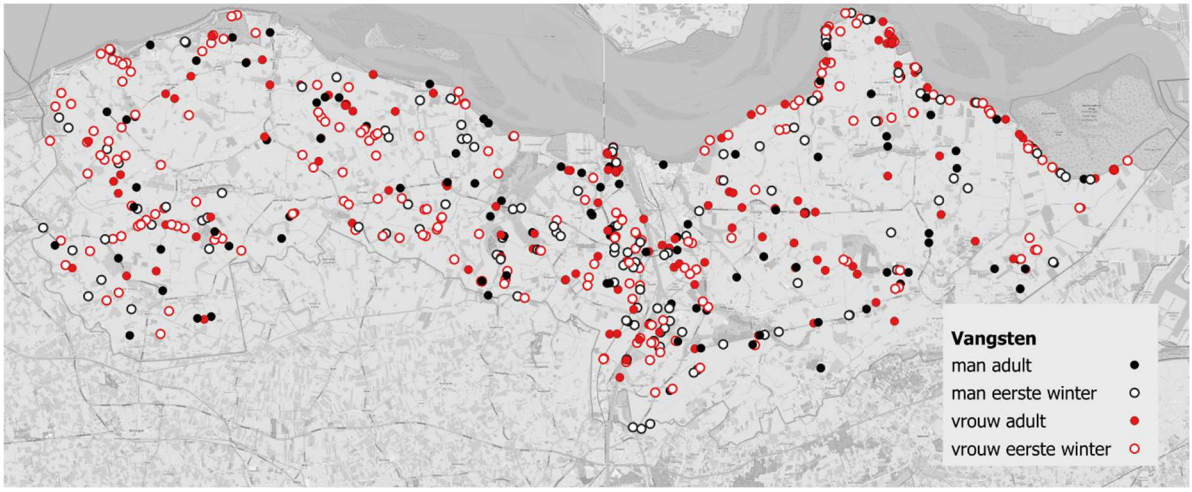
Geslacht	Leeftijd	Aandeel	Aantal	Gewicht in grammen			
				Gemiddeld	Minimum	Maximum	Aantal
man	adult	21%	136	196	146	231	135
man	eerste winter	22%	145	186	128	227	145
vrouw	adult	23%	152	225	174	277	151
vrouw	eerste winter	34%	222	208	147	263	222

Conditie overwinteraars. We hebben acht adulten en 25 jonge vogels hebben twee keer in hetzelfde seizoen gevangen. Bij de adulten was vier keer sprake van gewichtsafname en bij de jongen achttien keer. Bij alle 25 jongen tezamen ging het gemiddeld om 0,22 gram gewichtsverlies per dag (berekend over 1.219 dagen). Voor een vogel met een gewicht van circa 200 gram, telt zoiets behoorlijk aan. Bij onderzoek in Engeland en Schotland was in de periode september-januari sprake van een gewichtstoename met 20-25 gram. Dit gold vooral voor jonge vogels (Village 1990). Juist die doen het in Zeeuws-Vlaanderen ’s-winters minder goed. Hebben jonge Torenvalken in Zeeuws-Vlaanderen problemen om de winter door te komen?



Foto 6. Kleden van Torenvalken met van links naar rechts adulte man, eerste winter man, adulte vrouw en eerste winter vrouw. In hun eerste winter ruien Torenvalken de mantel (rug) en stuit. Bij de eerste winter man op de foto is de rug al bijna in zijn geheel en de stuit voor 80% geruid. Bij de eerste winter vrouw is de stuit voor 60% geruid, de mantel is op deze foto niet goed te beoordelen. Torenvalken ruien jaarlijks de vleugel- en staartpennen in de periode mei-september t aan het begin van de herfst. Na deze rui vallen ze allemaal in de categorie adult. Foto’s Henk Castelijns.

Verspreiding naar leeftijd en geslacht. In figuur 1 wordt een geografisch overzicht gegeven van de vangsten vanaf 2017/18. Er wordt onderscheid gemaakt naar leeftijd en geslacht. Het valt op dat in het westen het aandeel jonge vrouwen groter is dan elders.



Figuur 1. Vangsten van Torenvalken gedurende het winterhalfjaar voor de seizoenen 2017/18 tot en met 2022/23. Er is onderscheid gemaakt naar geslacht (rood is vrouw en zwart is man) en leeftijd (adult is gevuld en open is eerste winter).

Medewerkers

Tonny de Caluwé is de vaste assistent en maker van de bal-chatri's. Dennie Vercruijse, Bas de Maat, Tony Madou, Co van den Boogert en Ab Delzenne hebben assistentie verleend. Wijlen Jan van Dijk heeft geholpen bij het op geslacht brengen van een paar lastige vogels en Jeroen Castelijns verzorgde het kaartje. Allen dank.

Literatuur

Castelijns H. 2022. Torenvalk. p. 982-988 in Meininger P.L. (redactie). Avifauna Zeelandica. Vogels, vogelaars en vogelonderzoek in Zeeland. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Castelijns H. 2022a. Jaarverslag 2019, 2020 en 2021 van de Werkgroep Roofvogels Zeeland. https://www.roofvogelszeeland.nl/publicaties/jaarverslagen.

van Hoogen D., Coehoorn P. & van der Jeugd H. 2013. RAS-Handleiding, Retrapping Adults for Survival. Vogeltrekstation, Wageningen. 58 pp.

Village A. 1990. The Kestrel. T & A.D. Poyser Ltd, London.

Philippine 9 maart 2023, Henk Castelijns castelijns@zeelandnet.nl.

Verschenen in 't Duumpje 49 (2): 14-17 en De Steltkluut 53 (2): 8-13.